

української мови. – К., 1998. – 16с. 7. Украинская грамматика / [Русановский В. М., Жовтобрюх М. А., Городенская Е. Г., Грищенко А. А.]. – К. : Наукова думка, 1986. – 355 с.

Строкаль А.Н., к. филол. н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

ПОЭТИКА АДЪЕКТИВНЫХ ИНДИВИДУАЛЬНО- АВТОРСКИХ ОБРАЗОВАНИЙ ПАВЛА МОВЧАНА

В статье исследуется проблема индивидуально-авторского словообразования адъективных неологизмов в языке поэтических произведений Павла Мовчана. Изучаются механизмы деривации производных имен прилагательных и проводится анализ их функций в идиостиле поэта.

Ключевые слова: идиостиль, адъектив, окказиональное слово, образующая база, словообразовательный формант.

Strokal O.M., PhD, Assistant Professor,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

THE POETICS OF INDIVIDUAL ADJECTIVAL NEOLOGISMS IN PAVLO MOVCHAN'S POETICS

The article investigates the problem of individual adjectival neologisms in Pavlo Movchan's poetry. The peculiarities of the derivation of adjectives are studied and the analysis of their functions in Pavlo Movchan's individual style is carried out.

Key words: idiadstyle, adjective, the occasional word, forming base, a word-formation affix.

УДК 11.161.2'73,21'373,72

Тищенко К.М., д.філол. н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ІСТОРИКО-ТОПОНІМІЧНОЇ ІДІОМИ (на матеріалі топонімів-реплік походу Книви 250 р.)

Стаття містить опис, аналіз і коментар до 13 топонімічних ландшафтів України та прилеглих земель з близько розміщеними

парами топонімів від основ Юськ-/ Юшк- і Берв-/ Верб- (у місцях знахідок трофейних римських монет), що імовірно відповідають прототипам *Euscia* і *Beroe* з походу Кніви 250 р.

Ключові слова: Україна, топонімічні контексти, Кніва, Еускія, Берое.

1. Застосування синтактики у дослідженнях топонімії спирається на поняття топонімічного ландшафту, топонімічного висловлення, топонімічної теми і реми, топонімічної предикації [Вісник 59]. Нове поняття історико-топонімічної ідіоми виділене за аналогією до ідіом лексичних, яскравою ознакою яких є повторюваність обох або кількох членів єдності, як-от в укр. *байдики ***, *накивати ***, *** наплакав*, рос. *** вьеденного яйця*.

2. Історичні обставини походу Кніви. Влітку 250 р. король готів **Кніва** вирушив у похід проти римських провінцій на правому березі Нижнього Дунаю (Мезія і Фракія). Він поділив військо на дві частини, відрядивши кілька загонів на південь для облоги Філіппополя. Сам він з 70 тисячами воїнів пішов до **Евскії**, інакше – до м. Нови (*Novae*). На його шляху став воєначальник Галл. Тоді Кніва рушив на південь до відомого міста Нікополь біля р. **Ятра**. Коли там раптом з'явився імператор Траян Децій, Кніва відійшов до сусідніх гір **Гема** (тепер Стара Планина у Болгарії) у бік **Філіппополя**.

Бажаючи зняти облогу з **Філіппополя**, імператор Децій також перейшов через гірський хребет і розташувався з військом біля міста **Берое**. Коли він дав відпочинок втомленим коням і бійцям, Кніва зі своїми загонами раптово напав на нього і, знищивши римське військо, переслідував імператора і небагатьох утікачів. Біля Дунаю стояв на чолі легіону Галл, воєначальник прикордонних військ (*dux limitis*). Приєднавши до його війська втікачів від готів, імператор Траян Децій став готуватися до продовження війни.

Тимчасом Кніва після довгої облоги узяв Філіппополь, пограбував його і уклав союз з тамтешнім воєначальником **Пріском** проти Деція, а далі не дотримався угоди і вирізав більшість населення міста. Обтяжені здобиччю і полоненими патриціями, готи вирушили у зворотну путь шляхом першої частини війська. У битві під **Абритом** у Мезії влітку 251 р. Кніва зумів заманити римлян у болота, оточив їх і завдав їм нищівної

поразки. Імператор і спадкоємець престолу загинули, мала частка легіонерів урятувалася і проголосила новим імператором свого проводиря Требоніана Галла, який не мав сил відбити у готів полон і награване, а тому мусив погодитися на мир з готами на невідгідних для Риму умовах [Иордан, {101–103}].

3. Першим сформулював проблему і дослідив нумізматичний слід походу Кнівви М.Ю.Брайчевський. У своїй книзі про римські монети на землях України він висловив таке міркування з приводу готських війн: "Цікаво від-значити неодноразові знахідки римських монет середини III ст. н.е. (від Ела-габала до Траяна Деція), карбованих у Маркіянополі й Філіппополі (Нижня Мезія і Фракія), чого не можна не поставити у зв'язок з облогою "готськими" або "скіфськими" військами цих міст у середині III ст. н.е. Такі монети були знайдені в *Гайсині* і *Крутогорбі* Вн, у *Райках* Жт, *Ківишоватій* і *Чернині* Кв, *Крилосі* ІФ, *Збаражжі* і *Коцюбинчиках* Тр, *Сатанові* Хм (рис. 5-4).

Те, що монети охоплюють дуже вузький відрізок часу – трохи більше 30 років (218-251 рр.) – і відомості про їх карбування не лишають сумнівів щодо тих подій, з якими було пов'язане їх потрапляння на східнослов'янські землі: це, безумовно, відбувалося під час воєн 248 та 250-251 рр., коли "готські" або "скіфські" війська обложили (а частково і здобули) багато придунайських і балканських міст, в тому числі Маркіянополь, Філіппополь, Анхіал, тобто саме ті міста, в яких карбовано зазначені монети" [Брайчевський, 54].

4. Чи не міг слід війни 251 р. зберегтися й у топоконтекстах України? Природно було дослідити топонімічні околиці вказаних М.Брайчевським *місць* знахідок монет з Маркіянополя й Філіппополя. Частину вказаних назв цих місць уже можна було реалістично витлумачити: *ЗБАРАЖ* Sabaria, *КРУТОГОРБ* grutungі + граб- лит. *grabaš (č) ióti* 'заграбастати', *КІВИШОВАТА* Colchis. З просторового розподілу трофеїв 251 р. на рис. 1 видно, що у поході брали участь два великі племена – західне з Галичини і східне з Наддніпрянщини (два відповідні загушення усіх місць знахідок монет, позначені великими літерами Г і Н в колі). Позначки монет розміщені лише біля дев'ятох місць знахідок римських монет, карбованих у середині III ст. в

Маркіянополі, Філіппополі й Анхіалі. Топоніми без дужок вказують на місця знахідок інших римських монет [Брайчевський, 118-219 і карта 25]. Топоніми в дужках додані при контекстуальному аналізі. Срібна рука з латинським написом (Tr) – трофейний наверхок значка римської маніпули [Відейко].

Навколо *Ківишоватої* Кв Тараща (рис. 3) зв'язки римського часу видно із знахідок римських монет (9 селищ, позначено —) , а мовні зв'язки – з назв сусідніх сіл: ім'я с. *КРУТі ГОРБу* близьке до ім'я с. *КРУТоГОРБ* під Гайсином, де знайдено такі ж монети, як у *Ківишоватій* і *Чернині*, а між ними – с. *ЮШКів Різ* (від 1920-х рр. "Петрівське" [Encarta]) на р. *ЮШКів Різ*. Багатий пізньо-римський контекст наводить на думку, що основа Юшк- може продовжувати Euscia. Чи існують підтвердження такого розвитку звучання (Eusc- > Юшк-)?

З одного боку, засвідчена лише у Йордана назва Euscia (= Novae) – це не питомий латинський топонім, а транслітерація гр. εὐ-σκία 'тінява, холодкувата' від εὐ-σκίος, ον = εὐ-σκίαστος, ον, *dobrze ocieniony, cieni sty* [SGP, II, 369; Chantraine, 1017]. З іншого боку, сучасні імена укр. *Юшко, Юсько* – пестливі форми від *Юхим*, що походить також з гр. Εὐθύμιος [Беринда, 205; Суперанская 411; Же-лехівський; Skok], а жіноче ім'я укр. *Юхима* = *Хима* – з гр. Εὐφίμα [Желехівський; ЕСУМ, VI, 527]. Це переконливі прецеденти відображення грецького початкового Ευ- [eu-] в укр. ю- [ju-]. Звичайне і *шк-* < *sc-* (*школа, шкарпетка*).

Військовий похід, у якому добуто ці трофеї, водив Кніва (бл. 249–після 253). Ім'я *Сніва* виводять з герм. *knīva* 'ніж', пор. англ. *knife*. У топонімії йому відповідає *унікальна* назва смт *Гнівань*, рівновіддаленого від загушень Г і Н (двох основних племенучасників походу?): • *ГНІВАНь* *Сніва* U Вн ТИВРів: **ІСКРІ**вка *Искър* = *Oescus* ^*КРАСне* ; **МАРКІ**вка?, **ПОТУШ** *foedus/ Padus?*, **ШЕНДЕР**ів, **РАХН**и-**ПОЛЬОВ**і, **ПИЛЯ**ва, **ДОВГО**полівка, **ТРОСТЯН**ець (*Θρακίας* (Arist.)) 'Фракія', **ЯРИШ**івка.

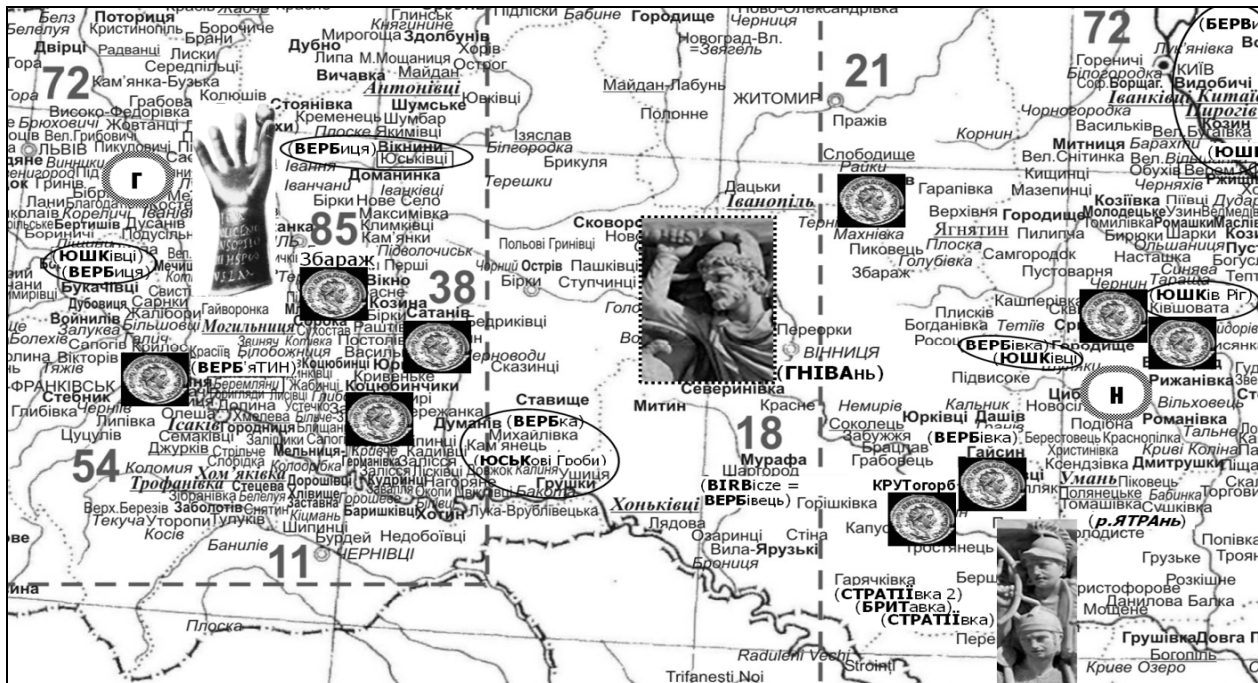

Рис. 1. Початок дослідження топонімічного сліду походу об'єднаних загонів готського короля Книви на римські провінції Мезію і Фракію у 250-251 рр.

Південніше розташоване с. *Стратіївка* Вн (Чечельник) від гр. στρατιά 'військо' або στρατηγία 'область під орудою стратега' [SGP, IV, 116]. Гр. στρατι-ώται означало лише професійних військових на відміну від ополчення 'ομιλος [SGP, III, 116], – можливо, Кніва оселив тут частину виведених з Фра-кії легіонерів (див. [Щукин, 160]). За 34 км на пн. захід є ще два села *Велика Стратіївка* і *Мала Стратіївка* Вн (ТРОСТЯНЕць Θρασ-тян!), а неподалік від с. *Стратіївка* Вн (Чечельник) розташовані села *БРИТавка* і *ВЕРБка*.

З розповіді Йордана відоме ім'я річки біля Нікополя, якою очевидно і під-німався від Дунаю Кніва, – *Ятра* (iuxta *Iatrum fluvium*). Це ім'я нагадує укр. *Ятрань*, до всього, з несхвальною оцінкою (-ань): це річка за 55 км на схід за Гайсином і Крутогорбом. Так на роль прототипу *Ятрані* на зміну абстрактному хорв. Jadran 'Адріатичне море' з історичного контексту "готських війн" приходиться добре мотивована назва річки у Болгарії Άθρος, Ieterus, Iatrus, суч. болг. *Янтра* п Дунаю, у верх. течії *Етьр* [Трубачев 1968, 208].

Ім'я місця перемоги готів над римлянами *Berroe* Берое близьке до основи назви села ● *БЕРВиця* Бергоє (Кв **БРОВари** Bravara топонім Астур. 1258 [Cortese]): ПоГРЕБи лит. grobis 'здобич') і до п'яти гідронімів: ● оз. *БЕРВища* Бергоє у с. ВИШЕНЬКи Кв **БОРИС**піль: ГОЛОВурів *Gallo*, ДУДАРків, ЛЮБАРЦі, ТАРАСівка, РЕВНе, ГОРОБіївка Бергоє, ПереГУДи, ВАСИЛЬКи; ● бол. *БЕРВище* Бергоє Жт Лугини: р. **КОНІ**Вка, р. **КОНЯ**Вка сапабає у с. Крупчатка ^ГЛУХОВА; **ВЕР**Бівка, бол. **ВЕР**Бина у с. РадоГОЩа, став **ВЕР**БИЛЯНка *-биян- у с. ЛЕОНівка, р. **УШИ**Ця, КРАСНОСТАВ, КАЛІНівка, БУДА, ПУТИЛОВичі; ● торф. *БЕРВЕНське* Бергоє Жт КОРОСТЕНЬ: ВИГів; СОКОРИки, СТАВище, УШОмир, ДЕСЯТини; ● пот. *БЕРБечів* Бергоє? у нп ЧОРНИЙ ПОТік, БІЛі ОСЛАВи ІФ НадВІРна: ВИШНівці, ВОРОНенко, ПОСТОЯта; ● р. *BIRBicze* у с. *BIRBicze* тепер *ВЕРБовець* [Боплан, 47] Вн Муровані Курилівці: ВІЛЬШанка, **НИШ**івці (Naissus, тепер Ниш у Сербії, місце перемоги Клавдія над готами у 269 р.).

Таким чином, виявлено, 1) що існують паронімічні основи гідронімів Берб-/ Birb- і 2) що історичні форми назв річки і села

BIRVicze тепер відомі як р. і с. **ВЕРБовець** Вн [Боплан, 47]. Отже, перехід Берб-/ Birb- > Верб- міг відбутися і в інших назвах від основи Верб-. На користь цього свідчить і 3) однакова з ойконімом **БЕРВиця** словотвірна модель паронімічних назв **ВЕРБиця** Тр2 і Лв. Після нанесення їх на картосхему з'ясувалося, що львівська **Вербиця** Лв (Жидачів) розташована неподалік від Дністра в оточенні місць знахідок тро-фейних монет, а тернопільська **Вербиця** (тут мешкає 2 особи!) Тр (Шумськ) приберегла сюрприз. За 16 км на схід від неї лежить село, де були знайдені інші римські монети, і ім'я цього села – **ЮСЬКівці** (див. рис. 2)! Крім того, в околицях **Вербиці** є ще **сім** місць із знахідками монет, а **Юськівці** й **Вербицю** з'єднує *та сама* річка Горинка. Це **перше поєднання основ** Верб- і вже відомої **Юськ-** (пор. вище **Юшків Різ** Кв Тараща) спонукало до висновків: по-перше, основу **Юськ-** справді можна ставити у зв'язок з прототипом **Euscia = Novae**; по-друге, припущення Берв- > Верб- теж може відповідати дійсності.

5. Так було помічено існування **просторового сусідства основ** "**Берв-** > **Верб-** **Вегрое** ~ **Юськ-/ Юшк-** **Euscia**". Близькість назв від основ "**Берв-** ~ **Юшк-**" < **Вегрое** ~ **Euscia** пояснима лише історично, з обставин походу Кніви. Її стабільність стала видною з околиць того ж с. **ЮСЬКівці** Тр Ланівці, де знайшлося ще одне село **ВЕРБовець**: • **ЮСЬКівці** Тр Ланівці: **ГРИБ**ова Rhip- (16 км!) **ВЕРБ**овець!, **ГРИН**ьки Rhin-, **МОЛОТ**ків "герм. *muldan- "земля", сюди ж назва країни **Молдова** у різних формах" [Трубачев 1968, 80], **КОЗачки**, **КУТИС**ка gothisc-; • **ВЕРБиця** Тр Шумське: **КУД.ЛАЇ**вка λαοί; **КУТ**и, **КУТ**янка, **ОДЕРА**Дівка, **МАТВІ**вці Ματόας, **ВАСЬК**івці, **БАШК**івці, **ОНИШ**ківці, **ГРИН**ьківці Rhin-, **НовоСТАВ** staua.

Після цього перевірка околиць згаданого с. **Вербиці** Лв (Жидачів) виявила за 17 км на пн. захід від нього "своє" с. **ЮШКівці** (!). З'ясувалося, що **вдруге повторена пара** "Верб- ~ Юшк-" за ознакою **рекурентності** схожа на своєрідну "історико-топонімічну ідіому" (аналог до фразеологізму): • **ЮШКівці** Лв Жи-дачів: **ПриБІЛ**ля; **ВЕРБ**иця; (+ **ВЕРБ**илівці, **Дусанів** (Подусільна (ІФ)), **ДУНА**єць, **ЗА-ГУР**щина Ст. Загора, **Лучани**, **МОЛОТ**ів герм. *muldan- "земля", **Бортники**, **КРЕХ**ів krekas, **ДРОХ**о-вичі, **ГОЛД**о-, **ОТИ**не-, **РОМА**нівка, **КНІ.село** *Cniva?, **ГОЛЕШ**ів Gallus?

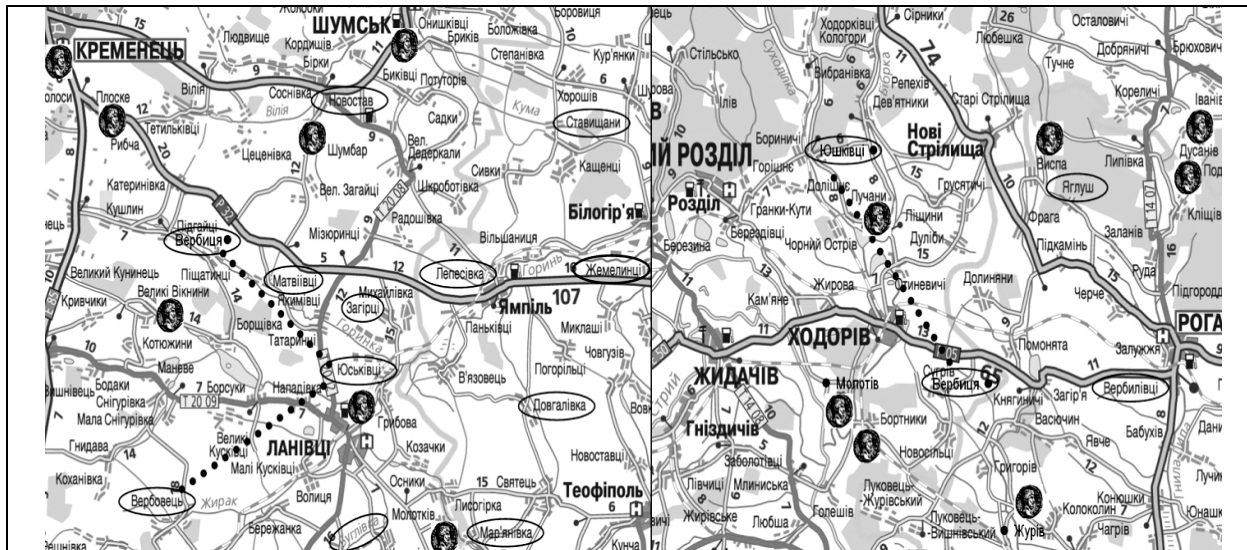

Рис. 2. Повторення історико-топонімічної ідіоми "Юськ-/ Юшк- ~ Верб-" Тр, Лв

Утретє ця ідіома сплила у контексті • ур. *ЮСЬКи*⁺ Льв Яворів: (16 км!) **ВЕРЬ-**Ляни ^ДАЦЬки, **ШКЛО** Стьклен, **БОРИС**и (*7*), Великополе 🇸🇰, Вороців 🇸🇰, Брюховичі 🇸🇰, Біла Гора 🇸🇰, В. **ГРИБ**овичі Rhip 🇸🇰. *Учетверте* вона трапилася в околицях • р. *ЮШКа* у с. *ЮШКівці* Вн Іллінці: (21 км!) **ВЕРЬ**івка, **БОРИС**івка (*7*), РОМАНово-Хутір, САБАРівка, СОЛО.ГУБівка, СИНАРна, Підвисоке 🇸🇰, Кальник 🇸🇰.

Уп'яте ідіома "Верб- ~ Юшк-" повторена у варіанті "Берб- ~ Юск-" на Полтавщині: • *ЮСКівці* Пл Лохвиця: ^ГИРЯВі ІСКівці (чи не тут осіла решта легонерів?), **БРИС**і! (*7*), ІСКівці, ВЕСЕЛа ДІБРОВА; **БЕРЬ**бениці (23 км), БезСАЛи, РОМАНиха, БОДАКВА boot- ahwa, ЗаБОДАКВА boot- ahwa, БУДАКІВка, ДРЮКівщина, КРЯЧкове ОЗЕРО; КРИНИЦя, ВИШНеве, Яхники 🇸🇰 (+ Глинськ 🇸🇰, ЮЩенківка См).

(Далі це кількаразове повторення в топонімічних околицях назв від основ Брис-, Борис(к)- отримало опору у прозорій основі Прицьк- і було розпізнано як ім'я Пріска (Priscus, Prisci), римського командувача залоги у Філіппополі, що пішов на угоду з готами проти імператора Траяна Деція.)

Ушосте ідіома "Берв- ~ Юшк-" повторена під Києвом: • *ЮШК*и Кв Кагарлик: ^ГРЕБени! лит. grobis 'здобич'; ГЕРМАНівка, ТАРАСівка, б. БУДигівщина у с. Великі **ПРИЦЬК**и [СГУ, 73] (2! *Priscus*; отже, попередні назви, позначені (*7*), можуть бути деформаціями цього незвичного для місцевих слов'ян ім'я), ЛЕОНівка, МИРівка, ОНАЦЬ-ки, ВЕРЕМ'я 🇸🇰 **Berm**-ius, СТАВи staua, б. ЄМцева Naetus? у с. СТАЙки 🇸🇰, р. **БАРВІН**-Ків Яр Verroe + ing = 1854 Барвинкая у с. ЧЕРНЯХів 🇸🇰 (тому самому: місце розкопок В.Хвойки) + за Дніпром (30 км) бол. **БЕР**вища біля с. Вишеньки Кв **БОРИС**піль *Priscus*.

Усьоме: • ур. *ЮСЬКові ГРОБ*и у с. КУЛЬЧіївці [Сіцінський, 354; тут є переказ про загиблих від чуми] Хм Кам-Под 🇸🇰: ^КАЛИНя 🇸🇰, ДЕРЕВ'ЯНа ВЕРЬка (!) terving, ДЕРЕВ'Я-Не (!), **ГРИН**чук Rhin, ЦВІКлівці 🇸🇰, ДУМАНів 🇸🇰, БАКОТа 🇸🇰, Ст. УЩИЦя 🇸🇰, БАРВІНКове.

Увосьме: ⑦ *ЮСЬКове-ГРЕБля* Чг Остер ⑧: ^ЖУКовщина; Виповзів ⑧ **ОТРОХИ**, **БЕРЕМ**ицьке **Berm-ius**, **ОДИНці**, **КРЕХ**аїв, **Семиполки** ⑧, **Войтів** ⑧ ("Зоря") + **БЕРВ**иця.

Прототипом лит. *grobis* 'здобич' пояснима ця інша історико-топонімічна ідіома – *тричі повторене пряме* сусідство: 1) "*ЮШКи* Кв ^*ГРЕБ*ені", 2) *ЮСЬКове-ГРЕБля* Чг", 3) "ур. *ЮСЬКові ГРОБи* Вн". Виявлення таких пар назв (ідіом) сприяло перегляду околиць інших схожих топонімів (див. на загальній схемі, рис. 4):

Удев'яте: • б. *ЮСЬЧина* п *ВИШ*Невецької *НАГОЛЬ*ної 'Αρχιάλη (див. нижче) Міусу Дц *Шахтарськ*: б. **ВЕРБ**ки, *НАГОЛЬ*не, **ШИШК**івка, *Верх. КУТ*, *ВЕСЕ*Ле, *НовоПЕЛАГІ*ївка. **Удесяте:** • р. *ЮСЬКівська*, *рук. Дніпра між рук. Білобородчиха і Розкопанка Дп НІКОПОЛЬ* (за яких обставин дано назву?): *КИСЛичУВАТе*, *КРУТий Берег*, *Кичкас* ⑧ + б. **ВЕРБ**ова (у гирлі р. Кінської). **Водинадцятьте:** • р. *ЮШКів Ріг* Кв *СТАВище*: бол. **ВЕРВ**ихвіст у с. *САВАР*ка; *КІВШОВА*та ⑧, *ЛЮБ*ча, *ВЕСЕ*Ле, *БРИЛ*івка, *ГОСТ*Ра *Могила* + ур. **ВЕРБ**ички під с. *М.Березянка* (повідомила *Н.О.Галич*).

Така ідіома трапилася і у Польщі (**12°:** *JUSZCZУп* ~ (33 км) *WIERZВа*ова (рис. 4), – між ними *Trzeбunia* *Требоніан*?) і в Росії (**13°:** *Юшково* ~ *Ивки* – це смуга *оскольських* *говірок* [*Жилко*, карта], і попередником могло бути *Верб-*.

У кількох контекстах в Україні не знайдено реми *Верб-*, але є інші ознаки походу *Книви* і *близьких* у часі подій: • став *ЮСЬКів СТАВок* у с. **БОРИСК**овичі *Priscus* *Вл* *Горохів* ⑧: ^*БРА*ни (⑧, *медальйон* II ст.), *БОРОЧиче* (⑧, *медальйон* імп. *Йовіана*), *ГУБИН*, *НовоСТАВ* *staua*, **ЗБОРИШ**ів *Priscus*, **ЛЕМЕШ**ів *limes*, **ШКЛИНЬ** (але ж *римське місто* *Евскія Euscia* = *Novae* – це і є теперішній *Стъклен* біля *Свиштова*!); • *ЮШ-Ки* *Пл* **ШИШАК**и (тобто, *слід майбутньої виправи до Сіскії Siscia* вже як *федератів Ри-му*): ^*ЯРОШ*і, *КОВЕР*Дина *Балка* *гот. gawairthi* *мир*; *ВИШ*Неве, *ЛЕГЕЙ*Ди *Lekeitio*, *ВОС-Кобійники* *Vascos*, *ВЕЛИЧ*кове *Vellica*, *ХОДОС*иха *Theodosius*, *ГОНЧАР*і, *КИСЕЛ*иха *Cisilu*, **ПЕЛАГЕ**ївка (⑦ ^ур. **СВИЩ**і *Свиштов* ^ур. *НАЗАР*енки), *ЯРЕСЬ*ки *Ares*, *РОМА-сі*, *КОЛЯ*Ди. ⑦ *ЮЩ*енківка *См* *Лип.Долина*: ^*ДОВГ*а *Лука*; *ДОВЖ*ок, *ЙОВИН* *Йовіан*.

СВІТЛовщина, ДОВГо́ве, КАТЕРИНівка, СВЯТ.УШине, МИРОНівка, МОВЧАНове, ПОДи, КомишУВАСьке, ГЕРСЕВАНівка, ВИШНеве, ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ; • р. *БРИТай* *Abrittus* п ОРЕЛі Дп Павлоград: **ВЕРЬ**ське, **ВЕРЬ**.УВАТівка!, **ВЕРЬ**ки, ВАСИЛІВка ^СТОВБине! *Stobi*, КАТЕРИНівка, **ВЕРЬ**ове!, ЧЕРНЯВщина, ШАНДРівка.

Назв з коротшою основою Брит- помітно більше, тому відрізок -ан- може бути не частиною основи з імовірним прототипом *Britania, а одним з місце-вих формантів (поряд з -ай, -ав, -ка, -ун; пор. і синонім р. *БРИТай* = *БРИТан* Хк): • р. *БРИТан* *Abrittus* (рукав Дніпра біля р. ГНИЛ.УШа) і с. *БРИТани* Хс Цюрупинськ: БРИ-Лівка, ПОДо-КАЛИНівка, ПОДи; • р. *БРИТан* *Abrittus* (л рук. Дніпра; 1697 р. Величко) Зп Кам-Дн: ур. *БРИТан*, ліс *БРИТаник*; Велика ЗНАМ'ЯНка, ПОДо́ве; • р. *БРИТан* *Abrittus* п ЦЕРему Жт БАРАНівка: КАМ'яний Брід, ВИШНівка, БУДИСЬКо, ТАБОри, **ГРИНЬ**ки, **СТОВП**и *Stobi*; • р. *БРИТанівка* *Abrittus* п Убеді Чг Сосниця: СтароБУТівка, ВІЛЬШане, КОЗляничі, МАТВІ́вка, ФІЛОНівка; • пот. *БРИТка* *Abrittus* Зк у с. Карачин Зк Виноградів: ДРОТинці, **ВЕРЬ**овець, Велика ПАЛАДь ^ЗаБОЛОТтя, ОНОк, ОЛЕШник, МАТІ́све ^**ВЕР-Б**ове, ТРОСник, ГЕТИня; • *БРИТівка* *Abrittus* Од Білгород-Дн: РОМАНівка, **КРУТ**оярівка, БИКОЗа, ГОНЧАРівка, СтароКОЗаче; • *БРИЦьке* Вн Липовець: ПИЛИПЕНКове, КОЗинці, КОСАКівка; • *БРИЧківка* Пл Пл: ^КРОТЕНКИ!, **ГРИН**івка; ВАСЬКи, ДУДНикове, СУДІ́вка, КРУТий Берег, СТУПки *Stobi*, ПАСКівка, РУНівщина, ГОЛОВки, ГОНТАРі, ВІЛЬШани 2, ТРОСТЯНець, СУПРУНенки **Sopron**, **ВЕРЬ**ове!, ВІЛЬХівщина.

Рис. 4. Що додав контекстуальний аналіз топонімії до знань про долю трофейних римських монет? Виявлено дальші шляхи розселення учасників походу 250 р.

Прототип з одним -t- мав дати основу Брид-: ● *БРИДУНи Abritus* Пл Нові САН-ЖАРИ: ^СУДівка; СТОВБина Долина, МОВЧАНівка, ЄМцева Долина Хем, ГОРОБці, КРУ-Та Балка, ДУДкин ГАЙ, КУНцеве, КЛЮСівка, ПОЛОГи-НИЗ, КАНАВИ сапабае.

7. Битва під Абриттом сталася насправді на болоті біля римського селища *Forum Terebronii* за 1 км від Абритта. Репліки цього прототипу можуть утриматися як периферійні архаїзми: назва ● **бол.** *ТАРАБОРика* біля с. Сільце Вл Ковель (**ВЕР**ька, **МАР'Я**нівка, ДОРОТище, КРИЧевичі, ДОВГоноси, КОЗлиничі); ● р. *ТРАБАРка* л КОДенки ГУЙви Жт Жт (Троянів, **Граб**івка, **КРУ**ти, ДОВЖик); також *ТЕРЕБРЕНо* [Encarta] РФ Белг. (тут на р. Суджа знайдено готський скарб *срібних речей* [Щукин, 382]): пор. також ТЕРЕБЛЯ Зк, ТЕРЕБовЛЯ Тр і пристосування як СЕРЕБРЕН-.

8. З Дунаєм пов'язані тисячоліття наддніпрянської історії, включно з черняхівським часом і походами готів. Тому в Україні стільки реплік ім'я цієї річки: р. *Дунай*ка Кв, стр. *Дунай*ко Кв, оз. *Дунай* Кв, селища *Дунаєць* Лв, См, *Дунаїв* Лв, Тр, *Дунаївці* Хм 2, *Дунаївка* Зп 2.

9. Греки називали Дунай Істром, а скіфи мали для Нижнього Дунаю окрему географічну назву – *Ματόας* [СГУ, 188]. Готи ходили у свої походи дорогами, второваними ще скіфами: тому назви-репліки *Ματόας* звичайні навколо топонімічних ознак присутності готів – *МАТУСів* Чк Шпола, *МАТЯСове* Мк Березанка, *МАТЯШі* Пл Зіньків, *МОТАШівка* Вл Луцьк, *МАТЯШівка* Кв Обухів і Пл Вел. Багачка, Пл Лубни, *МАТЕУШівка* Тр Бучач та ін.

10. Реалії походу Книви на Рим стали прототипами для сотні реплік у топонімії України і суміжних земель. Трофейні монети й місцеві назви склали тут вторинний пізньоримський історичний контекст. Багатократне повторення історико-топонімічних ідіом неможливо пояснити випадком. Натомість подійна пов'язаність у минулому певних прототипів добре пояснює нинішню просторову близькість топонімів-реплік, які їх продовжують, – та ще й у незмінному сусідстві місць знахідок римських монет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беринда – Лексикон словеноросський Памви Беринди/ Памво Беринда. – К., 1961. – 272 с.; Боплан – Спеціальна карта України Гійома Левассера де Боплана 1650 року/ Гійом Левассер де Боплан. – Київ–Львів, 2000. – Карта на 8 арк. і пояснювальний текст 72 с.; *Брайчевський М.Ю.* Римська монета на території України/ Брайчевський Михайло Юліанович. – К., 1959. – 215 с.; *Відейко М.* Енциклопедія історії України/ Відейко М. E-product; Вісник 59 – Вісник Львівського ун-ту. Серія філол. Вип. 59 [Конф. "Топоніміка і контекст. метод К.М.Тищенка"]. – Львів, 2013. – 184 с.; ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. – К., 1982–2006...; Желехівський, Недільський – *Желеховський Є., Недільський С.* Малоруско-німецький словар/ Желехівський Євген, Недільський Софрон. – Т. 2. – Львів, 1886. – 1117 с.; *Жилко Ф.Т.* Нариси з діалектології української мови. – К., 1966. – 280 с.; *Иордан.* О происхождении и деяниях гетов. Getica/ Иордан. – М., 1960; *Партицький О.* Скандинавщина в давній Русі/ Партицький Омелян. – Львів, 1887. – с.; СГУ – Словник гідронімів України. – К., 1979. – 783 с.; Сіцінський – Приходы и церкви Подольской Епархии/ Под ред. Е.Сецинского. – Біла Церква, 2009. – XII + 996 с.; Суперанская – Справочник личных имен народов РСФСР/ Под ред. А.В.Суперанской, Ю.М.Гусева. – М., 1979. – 574 с.; *Трубачев О.Н.* Названия рек Правобережной Украины/ Трубачев Олег Николаевич. – М., 1968. – 290 с.; *Щукин М.Б.* Готский путь/ Щукин Марк Борисович. – СПб., 2005. – 576 с.; *Chantraine P.* Dictionnaire étymologique de la langue grecque: En 4 vols / Chantraine Pierre. – Paris, 1968-1980; *Cortêsão A.A.* Onomástico Medieval Português/ Cortêsão A.A.// O Archeologo Português, VIII y sigs. – Lisboa, 1912. – 422 p.; Encarta – Microsoft Encarta Premium 2009. Interactive World Atlas, E-product; SGP – Słownik grecko-polski/ Pod red. Z.Abramowiczowny: W 4 t. – Warszawa, 1958-1965; *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika: V 4 kn. – Zagreb, 1971.

Тищенко К.Н., д.філол. н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПОНЯТИЕ ИСТОРИКО-ТОПОНИМИЧЕСКОЙ ИДИОМЫ (на матеріалі топонимов-реплік походу Книвы 250 г.)

Статья содержит описание, анализ и комментарии к 13 топонимическим ландшафтам Украины и смежных земель с близко расположенными парами топонимов от основ Юськ-/ Юшк- и Бerv-/ Bерб- (в местах находок трофейных римских монет), которые вероятно соответствуют прототипам Euscia и Beroe из похода Книвы в 250 г.

Ключевые слова: *Украина, топонимические контексты, Книва, Эуския, Бероэ.*

Tyshchenko K., PhD, Full Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**THE NOTION OF THE HISTORICAL-TOPONYMICAL IDIOM
(on the Cniva's campaign of 250 AD as reflected in the place names)**

The article contains description, analysis and comments on 13 toponymical landscapes in Ukraine and adjacent lands with the repeated pair of place names derived from the stems Yus'k-/ Yushk- and Berv-/ Verb- (on the background of find sites of Roman trophy coins) which hypothetically continue the prototypes Euscia and Beroe from the Cniva's campaign of 250 AD.

Key words: *Ukraine, toponymical contexts, Cniva, Euscia, Beroe.*

УДК 811.133.1'42'37:82-2Ван Лерберг

Чистяк Д.О., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕКСТОВИХ КОНЦЕПТІВ У
ПОЕМИ "ЄВИНА ПІСНЯ" ШАРЛЯ ВАН ЛЕРБЕРГА**

У статті проаналізовано особливості функціонування текстових концептів у поемі "Євина пісня" бельгійського символіста Ш. Ван Лерберга, виділено елементи традиції та новаторства авторської концептосфери.

Ключові слова: *текстовий концепт, авторська картина світу, метаобраз, інтертекст, міфопоетична картина світу.*

Постановка проблеми. *Актуальність дослідження авторської картини світу в текстах знакових європейських письменників полягає у включеності процесів концептуалізації у широкі культурні семіотичні контексти, що генерують структурно-семантичне ядро художнього тексту. Метою статті є моделювання авторської картини світу у поемі "Євина пісня" класика бельгійської літератури Ш. Ван Лерберга [15], у лінгвокогнітивному річищі згідно з положеннями*